

Československá armáda v odboji proti nacismu v období 1938 – 1942

Václav Svoboda
Arcibiskupské gymnázium
Praha 2- Vinohrady
2005
vasvoboda@seznam.cz

Obsah

Úvod.....	1
Československá armáda v odboji proti nacismu v období 1938-1942.....	3
I.Předmnichovská armáda	
Stavba armády.....	7
Mobilizace.....	8
Mnichov.....	9
Obsazení.....	11
Funkce odboje.....	12
Podzemní armáda.....	17
II.Vývoj politický a historický	
Vzestup a vývoj.....	19
Vrchol pád a sjednocení.....	22
1942.....	25
Závěr.....	27
Přílohy.....	28
Seznam zkratk.....	32
Prameny.....	33

Úvod

Tato práce se zabývá osudem československé armády a jejích příslušníků kteří se účastnili od roku 1938 až do roku 1942 v odboji, zachycuje tedy nejvýraznější období její působnosti proti nacistickému režimu. Od mobilizace, jakožto důkazu odporu Československa proti nacistickému Německu, po přestup do ilegality. Celý příběh má uchvacující vyvrcholení, za nějž vděčíme atentátu na Heydricha, který byl také demonstrací moci československého odboje. Bohužel tomuto dobrodružnému románu připsali nacisté neslavně proslulý epilog.

Studie vznikla v rámci historického semináře PhDr. Hany Almerové, zvolil jsem si toto téma, neboť se domnívám, že školní osnovy pro novodobou historii nejsou dostačující, jelikož události z blízké minulosti nás velmi ovlivňují i dnes, potom se také zapomíná na příkoří způsobená minulým režimem; členové jeho vůdčí strany se sice také účastnili odboje, jenže hrdinové odboje se stali státu nepohodlnými, tak byli vláčeni po dolech a táborech a pod pojmem „znárodnění“ jim byl kraden majetek, nebyla jim ani dána možnost obhájit jejich dílo. Ne, to si nezasloužili, kvůli tomu je třeba očistovat jejich jména a připomenout jejich činy, hlavně ideály. Obdobně jako Tacitus vyzdvihujeme v dějinách muže hodné slávy, ty nehodné, mravně nevyspělé zatracujeme.

Často mi přichází na mysl, že kdybychom se místo mnichovské kapitulace bránili válkou, sice možná zemřely tisíce lidí, avšak zachovali bychom si čest, nechci snižovat význam žádného člověka, ale v odboji, na rozdíl od války v níž může zemřít každý, umírala elita, lidé s myšlenkou, za kterou si stáli až do konce, umírali ponížení, zoufalí a bez nadějí. Válka Československé republiky s říší je však „kdyby“, odboj fakt.

Nebylo jednoduché shánět podklady, neboť i teď jsem narážel na plody dobře odvedené práce gestapa a celého nacistického bezpečnostního aparátu, který se postaral o zničení značného množství historického materiálu. Proto jsem se často musel uchýlit k vedlejším pramenům.

Práce se dělí na dvě základní části, na dobu před okupací a na čas po ní, až do atentátu na zastupujícího protektora Heydricha. Část o předokupační době se člení na kapitoly o předmnichovských poměrech v armádě a o obou mobilizacích, s mobilizacemi je zmíněno i pomnichovské zabrání pohraničí. Druhá část se zaměřuje na odbojovou práci a specifika vojenského odboje v podobě organizace Obrana národa.

Pokud budu hodnotit literaturu faktu, narazil jsem na jiné překážky: kdekdo si totiž může usmyslit napsat práci o druhé světové válce, odboji atd., literatury na toto téma je dost a dost. Bohužel některé takové práce se dají hodnotit jako „nedbalé“ a autoři se pak mnohdy utíkali spíše pod křídla múz, nežli k Athéně, z podobné literatury bylo těžké čerpat. Jelikož jsem nebyl zběhlý v okruhu historické literatury zabývající se protektorátem, neobešel jsem se bez odborné rady. Z těchto důvodů jsem velmi vděčen za pomoc, zejména mjr. Edvardu Stehlíkovi.

Dále jsem čerpal z osobních konzultací, při nichž jsem setkával s velkou vstřícností, tím se mi konzultace staly velmi přínosnými, chci tímto především poděkovat: Františku Bobkovi (Stopaři), který mě v podstatě do tématu uvedl, dále Karlu

Plockovi a členům Konfederace politických vězňů. Nejvíce bych chtěl poděkovat Jaromíru Klikovi, jenž mi poskytl pomoc nejvýznamnější.

Československá armáda proti nacismu v období 1938 - 1942

Po Mnichovu odešlo z republiky mnoho lidí do emigrace, nejdříve hlavně do Francie nebo SSSR, většinou přes Polsko. Mezi nimi již jako pouhý profesor bývalý prezident Beneš a kapitán bezpečnostní služby František Moravec. Moravec odjel z Čech za nejpřísnějšího utajení jen s nejvyššími důstojníky a nejdůležitějšími dokumenty, zbytek důležitého materiálu byl skartován. Nutno podotknout, že česká informační služba v předmnichovské době byla po kapitánově reorganizaci velmi dobře informovaná. Její vědomosti měly pro nadcházející dobu obrovský význam, obzvláště styk s agentem A-54*, neboť informace byly jediné komodity, jimiž mohli Češi ve válečném vyjednávání o uznání exilové vlády a o poválečném navrácení neokleštěného území disponovat.

Tedy hlavním úkolem exilového odboje bylo dosáhnout uznání československého státu spojenci. To se z počátku vedlo s různým úspěchem, avšak jakmile se státy dohody dostaly také do víru války, počala se snaha exilu vyplácet, musíme asi vyzdvihnout Beneše a jeho diplomatický um, kterým si dokázal otevřít vrátka všech významných evropských politiků. Dostál svého.

K dosažení Benešových cílů bylo také zapotřebí podporovat odboj na důkaz, že Češi nesouhlasí s okupací a nehodlají zůstat součástí Velkoněmecké říše. Byly totiž obavy z patového konce války, kdy se Spojenci s Německem dohodnou na nových hranicích, podobně jako v období Mnichova.

Češi přijali mlčky bez odporu patnáctého března 1935 okupaci vojenskou silou. Byl zřízen protektorát Čechy a Morava, vyhláškou definovala německá strana právní vztah mezi chráněným územím a Říší. Vojáci obsadili strategická místa, mezi nimi elektrárny, vodárny atd., aby předešli sabotážím. Okupantům velmi usnadnili zakořenění čeští úředníci svou loajalitou, podpořenou domněnkou o nepolitickém charakteru své práce. Tak mohli nacisté ve velmi krátké době mít celé území pod kontrolou, jen za cenu „několika“ dohlížejících úředníků.

Němci zabavili veškerý vojenského materiálu a zlato českého pokladu. Provedli inspekce většiny podniků se záznamem o produkci i výrobních kapacitách, tím shromáždili množství hodnotných patentů.

Protektorát skýtal německým obchodníkům veliké investiční příležitosti, proto se byli do správních rad českých firem dosazeni výkonní úředníci, kteří na ně dohlíželi. Majetek zabavený Gestapem předali do rukou říšským společnostem nebo německým manažérům. Hodnota majetku těchto cizinců za okupace vzrostla desetkrát¹.

* Význam A-54 je často zveličován, sice byl veliký, ale názor, že mohl vyhrát válku je nadsazený. K informacím ceněným pak patřili i zprávy o raketách V 1,2 a jejich vývojových centrech atd.

¹ Mastný, Vojtěch – Protektorát a osud českého odboje, Praha, 2003

Neměli bychom v tom vidět jednoznačné vykořisťování, poněvadž i tito obchodníci byli korigováni pravidly z Berlína, stále zůstával domácím obyvatelstvu dostatek prostoru pro vlastní podnikání. Češi, kteří si uvědomili nové možnosti, kupříkladu v rámci zbrojení, ti, ostatně jako jejich říšští kolegové, zapoměli na výhrady vůči Führerovi a chopili se příležitosti - podřídili se jeho pravidlům, dani za zisk. Částečné hospodářské výhody tedy z německé ochrany plynuly.²

Čechy tudíž nevedlo k odporu zhoršení jejich situace hospodářské, nýbrž odpor politický, přestože první protektor byl umírněnější bývalý diplomat Konstantin Freiherr von Neurath. Odboj vznikl jako celonárodní reakce na odpor proti nacistické nadvládě. Vznikal postupně bez předem stanoveného programu, z iniciativy skupiny nebo jednotlivců. Počátky můžeme hledat už po okleštění republiky v roce 1938, byly to většinou akce zaměřené proti německé menšině, zejména proti henleinovcům, přestože celou dobu byla armáda v pohotovosti, aby zabránila podobným incidentům. Odpor nevzbuzovali jen Němci, ale i reakční politikové.

Již z počátku zahájení odboje se musely řešit základní nedostatky, hlavně naprostá nepřipravenost, spojená se špatnou organizací. Nikdo se nepřipravoval na možnost okupace a na to, jak se při ní zachovat, proto první a zároveň nejdůležitější úkol byl odboj stmelit. Po protektorátu se pohybovalo množství malých skupin, jejichž výhodou by byla špatná infiltrovatelnost zvenčí, jenže propojení mezi jednotlivými členy byla dost častá, čímž se jediná z rozštěpenosti plynoucí výhoda vytratila. Zatímco sloučením odboje se dosáhne jednotného postupu proti agresorovi, větší účinnosti, dochází na druhé straně k lepší informovanosti nepřítele.

Problémem první vlny odboje, tedy do Heydrichiády, byla spontánnost se kterou vznikl, bylo jen těžko možné kontrolovat nové i staré členy.³

Po splnění prvního poslání došlo na samotné odbojové akce: sabotáže, špionáž, shánění zbraní pro případnou revoluci. Zásadní však bylo udržet kontakt s exilovou vládou. Spojení bylo důležité pro směřování domácí politiky nové vlády vedené gen. Eliášem, která se, co do odbojové činnosti, plně podřizovala vedení z Londýna, kde měl Beneš a jeho spolupracovníci své sídlo. Dále pak přes odboj unikaly informace do zahraničí, získávané na příklad již zmíněným spojením s agentem A-54*. Vydávaly se také nelegální tiskoviny, „V Boj“, „Rudé právo“ a jiné.

Ke komunikaci docházelo skrze lidi, kteří opouštěli protektorát buď z politických důvodů, či ještě za druhé republiky při zahraničních cestách nebo radiostanicemi, není asi ni potřeba zdůrazňovat nebezpečí s tím spojené. Komunikace byla velmi živá, díky tomu se také dařilo poměrně dlouhou dobu synchronizovat postupy obou vlád.

Exil zdůrazňoval, jak důležitá je tvář protektorátu v zahraničí, odmítání německé nadvlády, protesty, sabotáže. To se zpočátku dařilo, do té doby dokud byl protektorem poměrně shovívavý von Neurath (shovívavý oproti jeho nástupci Heydrichovi). Bohužel

² tamtéž

³ Veselý-Štainer, Karel- Cestou národního odboje, Sfinx Praha 1947, str.11

* SIS dávala Moravcovi peníze, ale nechávala mu volné ruce ve vedení jeho rozvědky, Moravec předával informace Benešovi, ten rozhodoval, co spojencům svěří a co ne.

se mu začal vymykat z kontroly tajemník K. H. Frank, postupem času se protektor stáhl a Frank začal dělat, co uměl pro získání jeho postu.

Dvacátého prvního března 1939, po zrušení politických stran, vytvořili Němci organizaci NS -Národní souručenství, původně plánovanou jako sdružení kolaborantů. Cíle ovšem Němci dosáhli jen částečně, NS představovalo, z počátku dokonce vcelku silné, centrum vzdoru, eliminovaného až za Heydricha. Tolik základně k pookupační situaci.

Postupně krystalizovaly čtyři základní odbojové organizace ON-Obrana Národa, PVVZ-Petiční výbor Věrní zůstaneme, PÚ-Politické ústředí, složené převážně z prvorepublikových politiků, a KSČ, která byla ilegální již před okupací, už tehdy bylo jasné, že poválečný stát nebude mít mnoho společného s předmnichovskou republikou, proto každá organizace spojovala jinou sociální a ideologickou vrstvu obyvatelstva. Bylo proto nutné, aby každá skupina sestavila svůj program, který by prosazovala, jak za válečného období, tak, a to hlavně, v době po ní. Všechna uskupení (vyjma KSČ) však uznávala autoritu Beneše, ba počítala s ním v poválečném uspořádání, ostatních bývalých politiků se zřikaly (tentokrát vyjma PÚ)

Stručně k jejich uspořádání a programu:

PVVZ – Petiční výbor věrní zůstaneme, skupina levicových intelektuálů, svobodných zednářů, lidí z oborových organizací pošt a železnic. Název se i inspiroval vlasteneckým prohlášením z roku 1938, představiteli se stali: Fischer, Čížek, třetí byl zástupce ON Jaroslav Čihák. Po zatýkání v zimě 1939-1940 obdobně jako ON postižen, ne však takovou měrou, objevil se znovu po názvem Akční výbor. Držel si svůj podíl na informování exilu vysílači Sparta. Od zimy roku 1941 podnikalo Gestapo proti výboru soustavnou činnost, znovu se ale podařilo zbytky poničené organizace slepit díky snaze botanika dr. Krajiny. Krajina kontaktoval výsadkovou skupinu SILVER A, s ní obnovil vysílání do zahraničí vysílačkou Libuše. Za druhého stanného práva v květnu 1942, zasadily Němci Akčnímu výboru poslední ránu a organizace byla definitivně rozbita. Její zbytky se přeformovaly v pozdější Radu tří vedenou dr.Grňou , gen.Lužou a Císařem, ti vlastnili jedinou vysílačku se spojením na Západ – Miladu, či se přidaly k ROH nebo ke komunistům, nikdy však už nerozpředla své sítě zpět do větších měst, udržovala se spíše na venkově, v partyzánských skupinách.Po okupaci by býval chtěl nastolit silný sociální stát, demokratický s omezením moci politických stran.

PÚ - Politické ústředí mělo krátkého trvání, zahrnovalo široké politické spektrum (národní socialisté, sociální demokraté, lidovci, ale také národní demokraté a agrárníci), odbojáře, kteří za nejvyšší autoritu považovali Beneše*. Hlavními osobnostmi byly P.Šámal a P. Drtina. Díky F.Němcovi, který měl styky mezi železničními zaměstnanci mohlo ústředí vyvážet lidi i zprávy do zahraničí. Vývozu využilo mnoho bývalých k nacistům neloajálních politiků, Feierabend - ministr zemědělství i Drtina a další. Jednou z akcí PÚ bylo uskutečnění protifašistické demonstrace 28.10.1939. Následná vlna zatýkání jej zcela odklidila na pozadí odbojové scény. Post-válečné uspořádání mělo být demokratické, vláda z koalice pěti nejsilnějších stran vedle silného prezidenta, tedy téměř předmnichovský model.

* Sdružili se po zákazu jejich stran.

První ústřední vedení komunistické strany bylo zapovězené už v roce 1938, proto přijalo název: První ilegální ústřední vedení komunistické strany. Zabývalo se propagandou a realizováním veřejných demonstrací, což bylo po roce 1939 krajně nebezpečné. Na pokyn ze zahraničí ukončilo aktivitu, k tomu se zřeklo spolupráce se zbytkem odboje, jeho postavení bylo jiné, poněvadž se vázalo na Moskvu a odmítalo Beneše, narozdíl od zbytku odboje. Německá strana k nim byla v době platnosti paktu Molotov – Ribbentrop mnohem shovívavější, takže při perzekucích od podzimu 1939 do května 1940 nebyly ztráty veliké. O tehdejší vlastenectví komunistů není pochyb, nebyl ale dosud prokázán jasný úmysl jejich vedení škodit usurpátorovi. Až devatenáct set čtyřicet jedna, po zahájení preventivního útoku na SSSR, zatkli Němci většinu vedení prvního stranického ústředí. Jan Ziska a několik jeho dalších spolupracovníků spoluvytvořili druhé ilegální stranické ústředí (1941). Za druhého stanného práva také zdecimované. Po heydrichiádě se osvědčilo jejich napojení na Rudou armádu -RA.

I. Předmnichovská armáda

Stavba

Výstavba moderní československé armády začala hned po vzniku nové republiky. Po uvědomění nebezpečí, jež hrozilo po roce 1933 od severního souseda se začalo s pracemi na případnou obranu.

V tehdejší vojsku převládaly dva proudy, jakým způsobem se připravit. První a zásadní způsob obrany, jelikož jej prosazoval velitel veškerých braných sil arm. gen. Syrový, byl francouzský typ, tj. opevnění hranic na styl magnetovy linie, jak se však pak za války ukázalo, nebylo to vhodné řešení. Méně výrazný byl proud arm. gen. Krejčího, prosazující modernizaci.

Roku 1936 byly tedy zahájeny opevňovací práce, na pásmu Odra-Krkonoše, celé západní pohraničí a jižní Morava měly být opevněny do roku 1946. Čeští architekti se radili se svými francouzskými kolegy, autory francouzského protiněmeckého obranného systému. Kdyby se ale prostředky vydané na opevnění investovaly do modernizace, bývala by byla československá armáda v roce 1938 lépe připravena.

Krejčí dosáhl alespoň dílčích úspěchů, kdy 1.1.1938 došlo k přetvoření brigád na menší tříplukové divize, čímž se rozšířil počet oddílů, které mohly být lépe spravovány, nezabránilo to však za mobilizace přetížení administrativní složky, dílem také kvůli špatné spolupráci s civilními úřady.

Podle strategických plánů se armáda dělila na základní skupiny: hraničáři a pevnostní sbory, kteří byli osádkou pohraničí, dále pak skupina A složená z posledních dvou ročníků a prezenčního mužstva, sloužící k posílení hraničních pozic a proti rozdělení hranic. Pak už jen skupina B, jež se stávala z mladších ročníků, byla celkově slabší (např. při rozdělování zbraní dostaly pohraniční skupiny přednostně výzbroj, která se poté nedostávala B-skupině) a měla sloužit jako manévrovací složka.

Obrana byla postavena ze čtyř armád:

1.armáda- měla zajistit mobilizaci, bránit západní hranici a způsobit nepříteli co největší ztráty. Ústup byl plánován na linii Vltavy v nejhorším případě na Vysočinu.

2.armáda- patřila na druhé obranné pásmo severní Moravy, byla zde proti obklíčení armády první ze severu

4.armáda- sektor jižní Moravy (slabiny čs. opevnění) soustředila se hlavně na obranu proti útoku Vídeň-Brno. Chránila 1.armádu proti obklíčení z jihu.

3.armáda- na Slovensku, posilovala proti rozdělení 4.a 2.armádu.

Zálohy byly postaveny u velícího stanoviště na Vysočině.²

² Václav Hyndrák, ČSA v roce 1938, Naše vojsko Praha 1968, str. 30

Mobilizace

Po obsazení Rakouska se dostala ČSR do velice tíživé situace, neboť hranice s nacistickými státy se rozšířila až na 2108 km³, zatímco Malá dohoda, spojení ČSR, království Srbů, Chorvatů a Slovinců (Jugoslávie) a Rumunského království, která vznikla jako aliance států, jež se odloučily od Rakouska –Uherska a sjednotili se z obavy o restauraci Habsburků, zaručovala ochranu na pouhých dvou stech km.

Po zvýšení tlaku ze strany Sudetoněmecké strany (SpD) a německého tisku o nesnesitelném utlačování německého obyvatelstva pohraničí se šířily náznaky o blízké revizi českých hranic. Navíc zpravodajská služba dostávala informace o rozkazech ke stažení vojáků Wehrmachtu, SS a SA ze 7.května 1938 a o rozkazech k pohotovosti na dny obecních voleb (22. , 29.května a 16.června). Dalším důkazem bylo vydání příručky německým důstojníkům o ČSR, s velmi přesnými informacemi o ní.

Vláda na tyto nepříznivě se vyvíjející události zareagovala 20.května ve 20:50 částečnou mobilizací, ministr národní obrany povolal na základě branného zákona a branných předpisů k mimořádnému cvičení jeden ročník zálohy a náhradní zálohy⁴.

Ke svým plukům se dostavilo 176 000 mužů. Mobilizace proběhla za všeobecného nadšení⁵, dokonce i rychleji než se původně předpokládalo, přesto zde byly snahy zejména česko - německých důstojníků mobilizaci zbrzdit, dalším problémem byla špionáž sudetských obyvatel. Nakonec však nedošlo k žádnému válečnému aktu, což rozložilo původně dobrou morálku armády⁶, proto, kvůli nedůslednosti vlády, ukázala se tato mobilizace jako nedostačující a dočasná obrana proti intervenci Němců.

První mobilizace přesevše napomohla mnoha důležitým změnám, na zlepšení mobilizace (např. problémy s pohonnými hmotami), došlo k rozšíření útvarů zlepšení výzbroje, díky stížnostem během branného stavu přetížených nižších důstojníků se podařila prohloubit spolupráce s civilními úřady.

V září téhož roku se situace vyhrotila na nejvyšší míru, zvýšil se nápor ze zahraničí, již bylo jisté, kam události spěly. Beneš odvolal Hodžovu vládu, na její místo byla dosazena úřednická vláda generála Syrového⁷ (23.září 1938). Ještě téhož dne (23.září) vyhlásila dle §57 všeobecnou mobilizaci mužů do čtyřicátého roku věku⁸. Celkem tak s již povolányými záložníky včetně se skládala branná moc z 1 250 000 vojáků.⁹

³ Český antifašismus a odboj, Naše vojsko Praha 1988, str.226

⁴ Václav Hyndrák, ČSA v roce 1938, Naše vojsko Praha 1968, str. 14

⁵ Drábek Jan, Po uši v protektorátu, Praha 2001, str.21

⁶ Pernes Jiří, Až na dno zrady: Emanuel Moravec, Praha 1997, str.75

⁷ Feierabend Ladislav, Soumrak československé demokracie, str.14-27

⁸ Václav Hyndrák, ČSA v roce 1938, Naše vojsko Praha 1968, str.26

⁹ Český antifašismus a odboj, Slovníková příručka, Naše vojsko Praha 1988

Přes nedokončenou reorganizaci a motorizaci československé armády by byla armáda schopná odrazit první útok a vyčkat akce spojenců, buď již zmíněné Malé dohody nebo Francie, na dohodu s Francií byla vázaná smlouva s SSSR, ten by v případě, že by Francouzi poskytli podporu ČSR také vypomohl. Pokud by se ČSR nedostalo podpory stála by její armáda počtem vojáků 1 500 000, proti 3 343 456 Němcům, pro které nebyl problém tento počet markantně zvýšit, nemluvě o nedostatcích letectva a nedostatečné mechanizaci československého vojska. Další nevýhodou bylo složení československé armády, kde každý pátý voják a každý desátý důstojník byli příslušníky německého etnika. Bohužel tato mobilizace nebyla dokončena z důvodů politických chyb (nebyly postaveny C-útvary)¹⁰.

Mnichov

Všechny naděje i obavy zlomila Mnichovská dohoda, nastalo vyklízení pohraničí, jež bylo špatně zorganizované, civilní správa, lidé chaoticky odváželi vše co mohli, alespoň při tom byla armáda užitečná, snažili se odvést co nejvíce materiálu, který by padl do rukou Němcům¹¹.

Po mnichově začala růst obliba SSSR mezi vojáky ani politické chyby bývalé KSČ ji nezastavili. Vzrostl nezájem o politiku, neboť lidé se cítili podvedeni bývalým systémem, jeho politiky a stranami. Výsledkem byl pozdější odpor celého odboje vůči všem bývalým politikům i stranám, vyjma prezidenta Beneše, ač po jeho emigraci přece zaznívaly některé hlasy výtek.

Nálady mezi důstojníky po „zradě“ spojenců prozrazovala anketa mezi důstojníky z října provedená velitelským sborem. Tehdejší důstojník Karel Veselý-Štainer se o této anketě vyjádřil následovně: „Náladu vystihují poznámky, které jsem si z těchto prací tehdy u našeho velitelství udělal, měly hlavně tyto body: Touha po silné a „dělné“ vládě bez politického „čachraření“ – po vládě odborníků v praxi osvědčených, ne však exponentů stran. Zesílení autority prezidentovy. Zrušení senátu. Další návrhy byly pak zaostřeny proti parlamentu, hlavně proti nepřítomnosti poslanců a proti jejich intervencím,. Všeobecně zásadní odpor proti politikům z povolání a proti stranám.“¹²

Avšak na rozpolcenost politického myšlení vojáků a jejich nejednotnost vtipně naráží dr. Grňa:

„Naše armáda v první republice byla skutečně nepolitická, ale nepolitická ve špatném smyslu: politice nerozuměla...Kritizovali (mladí důstojníci) a odsuzovali svorně všechno, co znělo politickou frazeologií, odsuzovali i socialisty, a pak se velmi divili, že to co chtějí uskutečňovat jest nejčistší a nejryzejší socialismus. O vládě finančního kapitálu, bank a velkostatků mluvili radikálněji, nežli úvodníkář komunistického týdeníku, a při tom se divili, že by měli zastávat názory komunistické strany...Jinak však byli velmi tvárný materiál a dalo se s nimi dobře mluvit.“¹³

¹⁰ Veselý-Štainer, Karel- Cestou národního odboje, Sfinx Praha 1947, str.19

¹¹ Veselý-Štainer, Karel- Cestou národního odboje, Sfinx Praha 1947, str.23

¹² Veselý-Štainer, Karel- Cestou národního odboje, Sfinx Praha 1947, str.21

¹³ Grňa Josef, Sedm roků na domácí frontě, Blok Brno 1968, str.74-75

Vedení, s již podlomenou autoritou, vydalo v prosinci 1938 rozkazy zastavující zpravodajskou činnost proti Německu a mobilizační přípravy. Tím zlomilo veškerou zbylou důvěru vojáků. Po vydání těchto rozkazů a poselstvích bývalého prezidenta Beneše ze zahraničí začali vojáci přestupovat k menším skupinám odbojových hnutí. Velikému obdivu se tehdy těšil gen. Prchala, velitel armády v Podkarpatské Rusi proto, že vojáci pod jeho vedením se střetli s nepřítelem při evakuaci nejuvýchodnější části ČSR –tedy s Maďary.

Po podepsání dohod z Mnichova obsadila maďarská armáda nejuvýchodnější, zároveň nejuvýchodnější část Rusi a jih Slovenska dle dohod z Vídně z 2. listopadu . Tehdy ještě nedošlo ke střetu ozbrojených sil, ovšem 14. března 1938 se situace poněkud změnila, Maďarsko zaslalo do Prahy ultimátum v němž žádalo odchod československé armády z Podkarpatska. Patnáctého překročila vojska jen několik měsíců trvající hranici. Snažila se odříznout cestu Čechoslovákům k hranicím se Slovenskem. Československá armáda podle rozhodnutí třetího oddělení generálního štábu pokračovala v ústupu, přes prosby místní vlády o pomoc, ale českoslovenští vojáci se přece snažili dostat do styku s protivníkem, kde se jen dalo.

Nebránili jenom vojáci, nýbrž i třeba Stráž obrany státu –SOS, jednotek vytvořených z četníků, finanční stráž a záložníků v roce 1936 na vládní nařízení. Byly vytvořeny za účelem ochrany neporušitelnosti státních hranic, měly se starat případně o přípravu vojenské obrany hranic, udržovat pořádek v pohraničních oblastech , střežily vojenské objekty, sloužily také zčásti jako zpravodajská a hlásná služba. Sloužit v SOS mohl pouze spolehliví jednotlivci, kteří spolupracovali s československou armádou. Celkově čítala organizace přibližně 27000 lidí.

Československé jednotky přešly postupně přes Rumunsko a Jugoslávii nebo Polsko či Slovensko zpět do Čech. Podkarpatsku nepomohlo ani Německo, ni nebyl zřízen Rumunský protektorát, po odtržení Slovenska zaslal předseda podkarpatské vlády telegram o vzniku samostatné Karpatské Ukrajiny: „Jménem vlády Karpatské Ukrajiny sděluji, že po prohlášení samostatnosti Slovenska se nám znemožnilo setrvat nadále ve federaci Česko-Slovenska. Proto naše vláda vyhlásila ve shodě s poslanci sněmu samostatnost Karpatské Ukrajiny... Současně vláda děkuje za dvacetiletou spolupráci, která nám pomohla povznést národní uvědomění a kulturní vývoj." ¹⁴

Armáda ještě zajistí hladký odchod civilní správy. Ještě 21. března se hájil poslední československý oddíl u Bočkova, pak ustoupil do Rumunska. Ztráty Maďarů dosáhly přibližně 200, československé se pohybovaly ve stovkách.

Situace doma vypadala velmi pochmurně a vojáky vrátivší se z obraných pozic ovládala lítost z nemožnosti bránit národ a území, srovnávše se s Habešany, kteří ač i bosí, se postavili agresorovi. Tak zvaný mnichovský komplex postihl velikou část českého vojska, hlavně bývalé legionáře po zákazu odporu, nic nemohly změnit ani objasňující dopisy od velitelů. V tomto vakuu mezi Mnichovem a okupací se začaly tvořit, ostatně jako v celé společnosti tak i v armádě „politizující“ debatní kroužky¹⁵, v nichž se alespoň debatou nad poměry dalo útočit na Němce. Takové kroužky tvořily v pozdější době základy malých odbojových skupin.

¹⁴ www.tripod.com

¹⁵ Kural Václav, Vlastenci proti okupaci, Karolinum Praha 1997, str.14-15

Nejzásadnější byl neformální kroužek generality, s duchovním vůdcem gen. Aloisem Eliášem, k němuž se přidali i další vyšší důstojníci, Josef Bílý, Sergěj Ingr, Bedřich Neumann, Bohuslav Vsetečka, Sergěj Vojcechovský, jakož i plk. Kudláček, plk. Drgáč a pplk. Kropáček. Nedebovali pouze nad stávající politickou situací, ale i nad budoucí velmi reálnou německou okupací a jak se při ni zachovat, když poznali, že se jí již nedá zabránit. Byli si vědomi morální autority, jaké tehdy ještě armáda požívala¹⁶, proto bylo zcela žádoucí tyto záležitosti si ujasnit.

Takové společnosti, jak jsme už uvedli, vznikaly v celém vojsku. Za všechny můžeme jmenovat, to byla třeba společnost okolo pplk. Balabána, která se scházela v Praze, po kavárnách i bytech členů, plk. Josefa Churavého, mjr. Jedličky, aj., za určitý čas se k nim přidal i pplk. Josef Mašín, jenž se vrátil do Prahy z pozice jeho dělostřeleckého pluku u Dačic. Nejen generalita si uvědomovala, že po ztrátě pohraničního opevnění nebude možné republiku bránit, proto se i tyto kroužky zabývaly tím, zda Němci jejich vlast obsadí a co pak činit.

Mnozí již v tomto mezičase sháněli kontakty do zahraničí, SSSR, Jugoslávie a USA, nikoli s Anglií a Francií. (Působilo dobře pro prezidenta Beneše, když dlel v USA, a ne v některé ze „zrádcovských“ zemí.) Někteří mapovali činnost gestapa, které tu hned po Mnichovu začalo se svou působností. Bylo potom dobře připravené na okupaci. Jiné skupiny důstojníků se pokoušely prosadit prodej vojenského materiálu do zahraničí, jejich návrh byl však zavrhnut.¹⁷ Byla to doba napjatého očekávání toho, co přijde. Agent zpravodajské služby František Fárek, se o situaci těsně před obsazením zmiňuje takto: „Od rána se lidé shlukovali na ulicích a rozčileně diskutovali. Všechny lokály byly nabitě do posledního místa. Širší vrstvy veřejnosti byly dezorientovány a každý sháněl zprávy o tom, co se děje...“¹⁸

Obsazení

Patnáctý březen přinesl mnoha lidem jistou úlevu, po mnoha dnech nejistoty, lidé byli sice zklamaní, ale bylo nyní konečně jasné, jak na tom jsou, podle toho mohli usměrnit své činy, už měli na čem stavět. Dále pak to byl jasný čin porušující dohody z Mnichova, čili vše by mělo spět k válce. Toho dne bylo složeno mnoho přísah na vojenský řád Žižkův i na jiné vzory, jednoduché základy budoucích programů odbojových skupin.

Tito vlastenci postupně přicházeli na to, že není možné zůstat u neškodného „politikaření“ ve svých spolcích nebo poslechu zahraničního rozhlasu, tím se ubezpečovat o averzi vůči okupantům, tak přišlo na malé „neškodné“ jednotlivé činy (přetočit směrovku, protiněmecké heslo, ukrýt zbraň, vydat leták), ty pak přešly v organizované smrti trestané: „A tak kdo měl oči k vidění, povšiml si zakrátko lidí stojících na silnicích s tužkou a papírkem, kteří zapisovali okolo projíždějící auta německé armády,...Byly to letáky (projevy vůle k odporu) vyzývající k odporu proti okupantům, nápisy na zdích,...přece se právě v těchto drobnostkách ukazovalo skutečné smýšlení lidu a jeho vůle postavit se na odpor, ať čině, ať jen trpně.“¹⁹

¹⁶ Veselý-Štainer, Karel, Cestou národního odboje, Sfinx Praha 1947 str.23

¹⁷ Veselý-Štainer, Karel, Cestou národního odboje, Sfinx Praha 1947, str.23

¹⁸ Fárek František, Stopy mizí v archivu..., Vyšehrad Praha 1975 str.176

¹⁹ Grňa Josef, Sedm roků na domácí frontě, Blok Brno 1968, str.20-21

Během doby vzpamatování měly již některé složky armády plné ruce práce s odklidem materiálu, hlavně dokumentů, který nebyl určen německým rukám.

Druhé oddělení, které vyposlechlo telefonní rozhovor gen. Syrového a prezidenta Háchy v 00:30, 15.3.1939, o okupaci se dalo okamžitě do chaotické skartace materiálu, protože Moravec (Velitel druhého oddělení, který 14. března narychlo emigroval.) nedal nikomu informace, jež měl před svou emigrací, o anšlusu ČSR. Nevydal žádné direktivy o likvidaci druhého oddělení, nepředal agendu nejvyššímu důstojníkovi, neinformoval další tajné státní složky, nestanovil spojovací plán domácí ilegality a zahraničí, nezabezpečil rodiny lidí z týmu, jenž s ním odletěl, mohl informovat letce, aby odletěli. Takovými opatřeními by usnadnil mnohé²⁰ Nakonec se naštěstí podařilo dokumenty řádně skartovat, když pak v 10:30, 15.3.1939 vešel do budovy 2.oddělení vyšší důstojník Abwehru Schmalschläger, zmohl se na pouhé: „Das konnte ich erwarten.“^{*21}

Němci tedy vstoupili na naše území, Gestapo hned prvními kroky demonstrovalo svou moc i připravenost. Aktion Gitter pojmenovali nacisté první preventivní zatýkání možných antifašistických odbojářů. Spolupracovalo přitom s českou policií a četníky. Nezatýkalo se jen na základě seznamů, nýbrž politické správy. Bylo zadrženo 5800-6400 lidí, z nichž bylo později propuštěno 3251, do koncentračních táborů byli posláni zejména Židé a němečtí emigranti.²²

Další akcí Němců bylo vydání dekretů vymezujících právní vztah mezi říší a protektorátem, dále byla rozpuštěna výnosy článků 1 až 7 těchto dekretů původní československá armáda a zřídili místo ní vládní vojsko, což byla prakticky nefunkční organizace. Prvního srpna již byly zakázány uniformy čs. armády, do 31. srpna měly být zrušeny nižší složky, do 30. září velitelství sborů a do 31. prosince i ministerstvo národní obrany, to vše v roce 1939. Rušením byl pověřen gen. Jan Syrový po 7. květnu jej nahradil gen. Eliáš, poté plnil tento úkol gen. Hrabčík. Propuštění byli zařazováni vyhrazenými důstojníky do běžného života, s tím, že nesměli vykonávat určitá povolání. Starší než 48 let mohli odejít do trvalé výslužby, Židé byli propuštěni z moci úřední do výslužby a ti kdo nedosloužili 10 rok byli propuštěni s odbytným.²³

Funkce odboje

Zatím se debatní kroužky spojovaly v větší společenství, která se slučovala v ony již zmíněné skupiny (PÚ, PVVZ a ON) . Každá skupina měla svůj názor na konspiraci, vojáci se tedy začali spojovat pod křídly na počátku odboje největší organizace, Obrany národa. Založenou některými z členů debatního kroužku generality kolem Aloise Eliáše, Eliášem samotným, Josefem Bílým, Segějem Ingrem, Hugo Vojtou a Sergějem Vojcechovským. Vojenský odboj byl bez podivu velmi rychle stmelěn v jednotný mohutný aparát řízený schopnými lidmi, důstojníky z povolání z příznivějších časů.

Po poradě gen. Bílým, Ingrem a Vojcechovským, dne 20.března 1939 se datuje organizační vznik Obrany národa. Do jejího čela bylo postaveno ústřední velení se

²⁰ Fárek František, Stopy mizí v archivu..., Vyšehrad Praha 1975 str.184

* „To jsem mohl očekávat“

²¹ Fárek František, Stopy mizí v archivu..., Vyšehrad Praha 1975 str.186

²² Český antifašismus a odboj, Naše vojsko Praha 1988, str.12

²³ Kalousek Miroslav, Vládní vojsko 1939-1945, Libri Praha 2002 str. 10-12

štábem, jeho velitelem se stal arm. Gen. Josef Bílý se zástupcem gen. Neumannem, po zatčení Bílého nastoupil gen. Homola na Bílého místo. V čele štábu stanul plk. gšt. Kudláček. Štáb se dělil na další oddělení zpravodajské, zásobovací, finanční, později k nim přistoupila i další, radiové spojení a další dle potřeby vedení.

Pod ústřední vedení spadala zemská velitelství vytvořená původně pro Čechy a Moravu, pak přibýlo ještě pro Prahu zvané Velká Praha. Čechy původně spravoval gen. Hugo Vojta, v září 1939 ho nahradil plk. gšt. Kohoutek. Moravu gen. Ingr, po jeho emigraci v červenci 1939 jej nahradil gen. Všetečka, od léta roku 1940 zastával tuto funkci pplk. Ejem. Velkou Prahu ovládal gen. Homola. Pod zemská velitelství spadala velitelství krajská a okresní ty pak ovládala místní jednotky. Tato struktura pocházela z územního dělení mezi léty 1938-1939.

Určili se lidé kteří mohli odejít do zahraničí, proto zde muselo mnoho vyšších důstojníků setrvat, i když ne úplně dobrovolně, poněvadž i doma bylo zapotřebí schopných lidí. Emigrací ovšem emigranti ohrozili své rodiny, obdobně jako odbojáři, kteří vstoupili do ilegality. Jako třeba gen. S. Ingr, jehož bratr Václav se původně účastnil odboje, po Sergějově útěku však musel přerušit kontakty s podzemím, protože nechtěl nikoho ohrozit, tušil, že ho gestapo jistě sledovalo. Po heydrichiádě se stal obětí akce, kterou vyhlásil K.H. Frank, Aktion E-Emigranten, ostatně jako mnozí další. Zamítnutí odchodu se o odboje zase dostalo div.gen. Otokaru Zahálkovi, který chtěl vycestovat.

V posílání vojáků se osvědčily dobré styky s železničáři, které ON měla. Cestou přes Polsko, bylo převedeno mnoho lidí. Tady se pak vytvářela centra zahraničního odboje. Na počátku byla v Polsku, kde byl výraznou osobností gen. Prchala, bývalý velitel jednotek z Podkarpatské Rusi, který byl velikým kritikem nejvyšší zahraniční autority českého odboje prezidenta Beneše.

Pak další centrum emigrace bylo ve Francii kam se stáhly politické špičky předmnichovské republiky, Hodža, Osuský²⁴, jak po Mnichově vládla mezi Čechy až nenávisť k Francii, tak i k emigrantům zde sídlícím nebyly vztahy vřelé, neboť představovaly předmnichovský řád udržovaly kontakty s odbojem téměř výhradně přes PÚ, o odporu domácí fronty k bývalým politikům a Mnichovu se ještě zmíním.

Třetím centrem byl Londýn, kde se shromáždili lidé kolem bývalého prezidenta Beneše, významnou úlohu zde sehrál někdejší velvyslanec pro ve Velké Británii, Jan Masaryk. Mezi Londýnem a Paříží panovaly rozpory, která část emigrantů se stane nadřazenější a které z nich se domácí oboj „podřídí“. Je jasné, že po dobytí Francie převzal vůdčí úlohu Londýn, ale nebylo to pouze dobytí Galie velikou roli sehrála i domácí fronta, o tom až v souvislosti s ní.

Poslední byla Moskva, s níž udržovala styk zejména komunistická část odboje, ale existovalo spojení s Ruskem, jež navázala také ON, styky domácího odboje s Moskvou později posílil německý útok na Rusko, potom postup Rudé armády a blížící se konec války.

ON nepřeváděla jen budoucí odbojáře, ale také vojáky, kteří se chtěli začlenit do zahraničních legií, obdobně jako za 1. světové války zahraniční legie, tak se i nyní

²⁴ Český antifasismus a odboj, Naše vojsko Praha 1988, str.28

formovaly legie ve Francii také v Rusku. ON s nimi počítala při obnově státu jako s jádrem budoucí armády. Pozice čs. Vojáků v zahraničí do vypuknutí války byla složitá. Z francouzských vojáků, kteří uprchli po porážce Francie přes Španělsko se tvořili oddíly ve Velké Británii. České jednotky působily v Evropě a Severní Africe na všech frontách.²⁵

Zatímco doma se vojáci snažili budovat svou organizaci, velitelství se snažila rozšířit své řady, o důstojníky ve výslužbě, tím utvořit jakousi nenaplněnou armádu se sborem a veliteli, avšak bez armády, řadoví vojáci byli pouze vytipováváni, v případě povstání se měla tato místa rychle zaplnit.

Podle hlášení z června 1939 od krajských velitelství čítala členská základna ON 90 000 členů. Odbojáři přicházeli hlavně z řad již neexistující armády, sborů Stráže obrany státu (SOS) i legionářů. Následovali lidé z polovojenských sdružení, Národní střelecké gardy, Svazu brannosti, dají-li se sem zařadit tak i skauti. Významnou složku tvořili cvičenci z Československé obce sokolské a z dalších tělovýchovných uskupení s nimi státní zaměstnanci (železničáři, pracovníci pošt, telekomunikací...)*.²⁶ V továrnách se tvořily tak zvané tovární buňky, které nejen rozšiřovaly početní stavy, ale sdružovaly se za účelem sabotáží a zpravodajstvím.

Pozoruhodné bylo, že velitele nikdo nevolil, tito lidé byli připraveni z veliké části již z předchozího života ve vojsku na svých místech. S rozšiřujícími se řadami rostla důležitost konspirace, dokud se ještě malé skupinky odbojářů nezačlenily do větších celků mělo gestapo stíženou situaci, postupně vznikala základní pravidla konspirace, ač se značnými nedostatky. Základním problémem Obrany národa byla struktura stejná stavbě armády v předprotektorátní době, která v žádném případě nepřinášela krytí jakémukoli členu. Byl-li odhalen jeden odbojář, smetlo jeho zatčení s sebou lavinu dalších, ti museli se buď: ukrýt v ilegalitě, čímž ohrozili i své blízké či nechat se zatkout.

Chaos z počátků odbojové činnosti, ve kterém se skupiny pohybovaly, kvůli němu navzájem střetávaly a tím pádem propojovaly výborně dokládá osud skupiny „Konšelé“. Byli to lidé z bývalého druhého oddělení, důstojníci kteří neodcestovali s Moravcem, kteří s ním měli povětšinou neshody proto, jakým způsobem se dostal Moravec na místo velitele druhého oddělení. Po zrušení české zpravodajské služby odmítli spolupracovat s Abwehrem, ba naopak začali vyvíjet dále zakázanou výzvědnou práci a přes francouzské velvyslanectví nebo polskou rozvědku navázali spojení s emigrací. Hlavními iniciátory byli Fárek, Longa, kteří přijali mezi sebe specialistu na Wehrmacht Houšku. Přes odvážné pracovníky drah měli i kurýrní spojení s emigrací, také informace o přesunech německého materiálu a lidí. Převedli rodiny důstojníků odjedších s Moravcem, i když byly pod dohledem gestapa. Zdařilo se jim založit konspiračně dobře zajištěnou skupinu. Dostali však jednu nabídku Obrany národa na začlenění, odmítli, protože věděli o velikosti a špatném krytí organizace, ale i to se jim stalo osudným, jelikož i přes tuto snahu vyhnout se ostatním se k nim gestapo dostalo

²⁵ Čejka Eduard, Československý odboj na Západe, Naše vojsko Praha 1988

* Zajímavá síť s níž měla ON styky byla hasičská, o které se gestapo sice dozvědělo, jenže si nemohlo dovolit ji rozbít, protože hasiči byli důležitou složkou státu, přesto i na hasiče později došlo.

²⁶ Fidler Jiří, Atentát 1942, Jota Brno 2002, str.109-110

Český antifašismus a odboj, Naše vojsko Praha 1988, str.268-269

přes člověka, jenž je kontaktoval, kvůli těmto zcela nepatrným kontaktům do okolí byli „Konšelé“ dopadeni.²⁷

Proto představovali veliké nebezpečí lidé, kteří pracovali pro vícero skupin nebo vykonávalo více prací, nejen pro lidi, nýbrž i pro materiál, jenž nebylo snadné sehnat. Pro ilustraci, jedna skupina vojenského odboje měla zajistit ubytování radiostanice, tato skupina ale k tomu prováděla propagační činnost. Gestapo se proto rozhodlo udělat prohlídku u jednoho jejího člena. Náhodou zde právě vysílačka byla, odbojáři ji stačili ještě zachránit a odevzdat k úschově ve vltavské stoce. Jenže vysílačka se vlivem vlhka během úschovy stala nepoužitelnou, členové skupiny museli samozřejmě přejít do ilegality, muselo se pro ně sehnat ubytování, jídlo... Přinesli tedy odboji jen další potíže.²⁸

Rychlé vybudování celého odboje možná gestapo zaskočilo, ale už na přelomu 1939-1940 mu bylo hrubé schéma odboje poměrně dobře známé, ale pátralo hlavně po organizátorech a vedoucích členech, zatímco ostatní ponechávalo.

Dalším problémem byla nespolehlivost samotných lidí, mnohý doplatil na někoho kdo si psal seznamy podřízených nebo lidí, pro něž měl něco udělat atd. Pro gestapo nebylo těžké dle seznamu dotyčné dohledat. K tomu chlubitost, vždyť kterákoli zmínka o odbojové práci komukoli mohla být osudná, podobně jako snaha vědět víc nežli je třeba, tyhle základní věci nebyly dodržovány a tvrdě se za ně platilo.

Do prvních větších perzekucí od gestapa bylo mnoho lidí ochotno poddat se odboji, jako informátoři, vždy se našel, někdo kdo znal prostředí, měl kontakty, zkrátka mohl poradit. Výzvědná činnost se rozvinula u širších vrstev obyvatelstva. Informace bylo nutné třídít a vyhodnocovat. Proto byl u každého velitelství sestaven výzvědný orgán, který právě tyto informace vyhodnocoval, k získání sloužily většinou pětičlenné buňky. Údaje se poté shromáždily na ústředí, kde byly opětovně protříděny, následně kurýrní cestou či radiostanicí zaslány do zahraničí.

K získávání informací a kontaktů posloužili velmi dobře vojáci zproštění vojenské služby, byli důstojníky zodpovědnými za jejich návrat do civilu dosazováni na důležitá místa, na poštách, úřadech. Bohužel i toho se gestapu podařilo někdy dopídit a dávalo si pak na vojáky ve výslužbě dobrý pozor. Tento spor se odrážel například ve snaze nacistů snížit důchodový věk legionářů, to se však dařilo Eliášovi, který sám byl legionářem, mírnit.²⁹

Velmi důležitou roli pro zpravodajství hráli již zmínění železničáři, pracovníci pošt a telekomunikací, neboť okupanti museli využívat jejich služeb, jim vděčil odboj za včasné, přesné a rychlé informace. Pro Němce bylo těžké něco dějícího se na našem území utajit, ale o propagandě Němců a tak zvané „šeptandě“, která ji vyvracela až níže, abychom neodbíhali.

²⁷ Kural Václav, Vlastenci proti okupaci, Karolinum Praha 1997, str.22-23;

Fárek František, Stopy mizí v archivu..., Vyšehrad Praha 1975 str.218-231

²⁸ Veselý-Štainer, Karel, Cestou národního odboje, Sfinx Praha 1947, str.32

²⁹ Brandes Detlef, Češi pod německým protektorátem: Okupační politika, kolaborace a odboj, 1939-1945, Praha 1999

Výše zmíněné složky se však velikou měrou podílely také na kurýrní komunikaci mezi oběma odboji, domácím a zahraničním. Na dráze mohli depeše převážet třeba průvodčí, jako pan J.Zeman, který pracoval v lůžkových vozech mezinárodní společnosti, dopaden v roce 1942, při převozu zpráv v Jugoslávii, popraven v roce 1942 se svými nadřízenými J.Mašínem a J.Churavým. Nesmíme opomenout ani uprchlíky, kteří s sebou také odváželi depeše.

Druhým způsobem byla radiostanice. Obsluha radiostanic nebyla snadnou záležitostí, když byly překonány problémy s počasím, umístěním a technickým zázemím, přišli další lapálie. Přijímající i odesílající museli být dohodnuti na čase a frekvenci na niž měla komunikace probíhat, k tomu Němci samozřejmě neměli zájem na komunikaci odbojářů používali tedy rušících zařízení, ale z druhé strany potřebovali mít informace proudící mezi emigrací a domácí frontou, proto nechávali některé kanály otevřené.

Obrana národa disponovala vysílačkou SPARTA I³⁰, která zahájila vysílání 6.4.1940, komunikoval se zahraničním centrem v Dukes Hill u Woldinghamu.³¹ fungovala až do 7.5.1941³², kdy byla odhalena gestapem. Do té doby odeslala až 16000 depeší a asi 6000 přijala. Radisté obnovili vysílání pod označením C 8.7.1941, vysílali do úderu gestapa, které vysílačku zničilo v noci z 3. na 4. října. V březnu 1941 se k vysílání stanice SPARTA I přidala SPARTA II, ta vysílala, s výjimkou období 13.května-15.června 1941 až do 28. června 1941.

Je nutné si uvědomit, že odbojové skupiny, které vlastnily vysílací stanici disponovaly v rámci odboje značnou mocí, neboť ony rozhodovaly, jaké zprávy do zahraničí půjdou, a také pak mohly žádat o podporu ze zahraničí.

Komunikace se zahraničím tedy byla poměrně živá. V souvislosti radiostanicemi musí být zmíněna anglická BBC, skrze niž vysílalo zahraničí povzbudivé zprávy obyvatelstvu, informace z front, význam pro odboj měla, jelikož vysílala smluvená hesla výsadek, náletů a potvrzovala, zda do zahraničí došly zprávy z domova.³³

Další činností bylo zastrašování, vylepování známým zrádcům výhrůžné nálepky na dům, posílat smrti hroící dopis. Někdy odvetná poprava za činy způsobené proti domácí frontě. Zároveň taková práce sloužila k propagaci odboje, který šířil své myšlenky pomocí letáků nebo ilegálních novin.

Proti německé propagandě na území protektorátu fungovala tak zvaná „šeptanda“, která vyvracela nacistické fámy, i živé informace kolující mezi lidmi.³⁴ Tato „šeptanda“ působila z části také místo ilegálního tisku, zároveň její šíření bylo mnohem bezpečnější nežli tisk plátku. Jednou byl vykonaný pokus o její rychlosti a účinnosti.

³⁰ Fidler, Jiří, „Atentát 1942, Brno Jota Brno 2002, str. 109-110

Český antifašismus a odboj, Naše vojsko Praha 1988, str.431-432

³¹ Mastný, Vojtěch – Protektorát a osud českého odboje, Praha 2003

Český antifašismus a odboj, Naše vojsko Praha 1988, str.431-432

³² Český antifašismus a odboj, Naše vojsko Praha 1988, str.431-432

³³ Veselý-Štainer, Karel, Cestou národního odboje, Sfinx Praha 1947, str.123-142 ;

Grňa Josef, Sedm roků na domácí frontě, Blok Brno 1968, str.207-213

³⁴ Veselý-Štainer, Karel, Cestou národního odboje, Sfinx Praha 1947, str.43 Mastný Vojtěch totéž

V Praze byla vyslána fingovaná zpráva údajně již za jeden den se rozšířila po Praze, dne druhého se dostala na venkov, třetího dne byla zachycena až v Ostravě, tak do týdne prošla celým protektorátem, je vidno, že moc „šeptandy“ do níž se občas musely poslat lživé, zato povzbudivé zprávy, nebyla zanedbatelná³⁵.

Buňky vzniknuvší v továrnách nesloužily jen k výzvědným účelům, nýbrž prováděly i sabotáže nebo se alespoň snažily zpomalit výrobu, byla to práce obětavá neb gestapo bralo rukojmí pro případy potíží v továrnách. Počet sabotáží je těžké určit, poněvadž každá strana, ať Němci nebo Češi jak doma tak v zahraničí čísla zveličovali. U Němců to způsoboval boj Sicherheitdienst-SD a Gestapa, obě organizace chtěly zdůraznit svou důležitost pro stát, těžko také posoudit, co doopravdy bylo sabotáží a co běžný problém. Češi jednoduše potřebovali zvýšit dojem o užitečnosti jejich odboje, jednotlivci i celé skupiny. Tovární buňky propagovaly také ještě protinacistické myšlenky mezi dělníky, což bylo velmi záslužné hlavně v době Heydrichovy nadvlády.

Významnou částí odboje a vlastně i jeho část, skrz niž komunikoval s veřejností byl tisk. V souvislosti s Obranou národa se mluví hlavně o časopisu „V Boj“ nejrozšířenějším ilegálním časopisem, jehož distribuční síť sama o sobě byla poměrně velikou odbojovou společností (asi 520 členů), která byla napojena i na PVVZ a na Slovensko.

Tiskařská skupina vznikla 14. března 1939, během dubna se zformovala a začala vydávat časopis s plným názvem: „V boj. Vydává družstvo v prvním sledu.“ Časopis vycházel v týdenních intervalech, vyšlo asi 27 čísel s prvotním nákladem cca. 500 výtisků, který stoupl až na 5000 (s mutacemi mimo Prahu až 7000). Zprvu pouze překládal texty zahraničních novin, později přibýly původní české články, zprávy válečné a z hospodářství, názory, vyhlášky národních zrádců atd. Dne 10. listopadu zadrželo gestapo velitele Škaldu, bylo zabaveno i poslední číslo časopisu.

Byly snahy obnovit vydávání populárního plátku, zprvu v menších nákladech (50), ale dosáhl až 500. Ve vydávání se vystřídal několik skupin, které gestapo vždy dopadlo. Časopis vycházel až do jara 1941, jako tiskový orgán ÚVODu pod vedením V. Dvořáka³⁶. Osud časopisu „V boj“ se dá označit za příkladný pro všechny ilegální tiskoviny. Jejichž počet z počátku odboje byl obrovský, upevňoval mravní vědomí a odvracel pozornost od oficiálního českého tisku, jenž byl v rukách Němců.

Všechny výše jmenované činnosti byly v průběhu odboje společné celému odboji, Obranu národa nevyjímaje, nešlo se jim ale vyhnout, právě protože plnily základní funkci i její odbojové činnosti, nyní se dostáváme ke specifikám Obrany národa, tím k jejímu politickému směřování.

Podzemní armáda

Armáda po celý začátek své odbojové činnosti předpokládala rychlé vyhlášení války, proto se na ni připravovala. Počítala s rychlým poražením Německa na obou

³⁵ Grňa Josef, Sedm roků na domácí frontě, Blok Brno 1968, str.100

³⁶ Český antifašismus a odboj, Naše vojsko Praha 1988, str. 485-486

frontách, při rozjezdu odboje se ještě počítalo s Ruskem jako spojencem. To bylo důvodem příprav vojenského povstání, shánění zbraní a lidí.

Již zmíněná nenaplněná struktura armády, tedy jen důstojníci bez řadových vojáků byla schopná se zaplnit až na 100 000 lidí³⁷. Pro ně bylo nutné sehnat zbraně, které se z počátku dařilo ukrývat, avšak práce nacistických složek brzy zadržela většinu materiálu a s nedostatkem zbraní se později potýkal celý odboj. ON jakožto stavitelka podzemní armády koncipovala program, jak by mělo povstání proti nacistům vypadat, je z něj cítit jistá naivita, kterou v začátcích prožíval celý odboj. Rozeberme tedy organizační návrh Obrany národa, tento návrh byl předložen 24. února 1941, ale vznikl celou předchozí dobu ostatním odbojovým skupinám:

Armáda Obrany národa se podřizovala pod vedení emigrace, protože stávající protektorátní vláda podle jejího mínění neměla prostředků k dobytí a udržení suverenity státu. Zavázala se udržet státní hranici nejméně v tehdejší podobě, chtěla se účastnit revoluce proti okupantům, následně udržet pořádek, až do ustanovení nové řádné vlády, tím by její hlavní úkol končil.

Přistupovaly úkoly dílčí:

1. Vyčistí celé území protektorátu od vnějších i vnitřních nepřátel,.
2. Osvobodí ty Čechy ze zajetí, kteří byli zavřeni za věrnost.
3. Uzavře v koncentračních táborech všechny Němce politicky aktivní nebo agresivní, všechny zrádce a sympatizanty, nichž později rozhodne zvláštní soud.
4. Zajistí veškeré písemnosti německých politických úřadů.
5. Zajistí ochranu státního i soukromého majetku.
6. zajistí chod administrativy, dopravy zásobování.
7. Zabrání odvozu cenin, poživatin, tovarů a polotovarů ze země a dovozu cizích platidel.
8. Udrží v chodu výrobu v továrnách.
9. Zjedná dobré podmínky pro přípravu mobilizace.

Dále se hovoří o její struktuře, členem může být kdokoli, kdo touží po vyhnání nepřítel. Armáda se dělí do sledů: úderných polních, úderných místních, tyto dva sledy se měly starat o vojenskou stránku revoluce, zajistit hranice, což platilo pro sled polní. Zajistit obec, město či okres, pak posílit sled polní náleželo sledu místnímu. Další dva sledy patřily do hospodářské větve revoluce, byl to: sled výrobní, distribuční, administrativní a dopravní, který měl za úkol udržet jmenované hospodářské složky v chodu. Poslední, sled pouliční se měl starat o propagandu, revoluční soudy a zpravodajství.

Vyzbrojeni budou lidé z domácích zásob ukrytých zbraní. Velení připadá důstojníkům armády u sledů vojenských, u hospodářských ti nejzkušenější a neobratnější, nikdo z nich se však neměl mít žádný prohřešek vůči ČSR od 1.5.1938. Dále se Obrana národa zabývá tím jak a kdy mají být sledy postaveny, nabádá k opatrnosti a snaze o utajení.³⁸

³⁷ Fidler Jiří, Atentát 1942, Jota Brno 2002, str.109-110

³⁸ Veselý-Štainer, Karel, Cestou národního odboje, Sfinx Praha 1947, str.56-78: Organizační návrh podzemní organizace „Obrany národa“

II. Vývoj politický a historický

Vzestup a vývoj

V předchozím textu byla snad již dostatečně zmíněna apolitičnost armády a z toho vznikající problémy ideové roztržitosti nejen Obrany národa, ale i celého domácího odboje, to se nemuselo jevit jako překážka jednoty, uvědomíme-li si však specifikum počátků oboje, kdy vznikal jako jakýsi ilegální politický protisměr nacismu³⁹, je pak zřejmé, že ideový program byl zásadním činitelem.

Zbylé tři veliké odbojové organizace své programy měly, zato Obrana národa vzniknuvši z armády spojovala lidi mnohých politických směrů, avšak žádný se nedal považovat za oficiální. Stála-li generalita více napravo, pak nižší důstojníci, převážně mladí hledali řešení nalevo⁴⁰. Jasně bylo v několika bodech, z nichž později vykryštovala myšlenka poválečného uspořádání.

Základní otázkou byl stát a jeho obnova po případném osvobození. Na tuto otázku odpověděl český odboj i Obrana národa jednoznačně, zkrátka všichni počítali s obnovou ČSR v plném rozsahu, oproti Slovensku, kde se na toto téma živě diskutovalo, zda by nebyly lepší dva státy.

Možností byla také silná protiněmecká aliance ve střední Evropě, ČSR a Polsko, existoval ještě jeden postrach již z první republiky, jehož se všichni ještě dál obávali: opětovné sloučení s Rakouskem a restaurace Habsburků. To se mohlo jevit ze zahraničně-politického pohledu Francie a Británie po rozpadu Versailleského systému, kdy rozdrobení Střední Evropy vypadalo jako chybné řešení. ČSR byla v zahraničí nepohodlná jakožto oběť appasementu, proto se moc neuvažovalo o její obnově, spíše o právě již zmíněném začlenění do většího celku.

Český odboj si však neuvědomoval tyto zahraniční zábrany proti obnově státu a byla pro něj samozřejmostí, to hlavně právě kvůli Mnichovu, obnova mu byla zadostiučiněním za Západem způsobenou zradu.

Obrana národa zastávala ve většině případů velmi radikální, řekl bych, zastávala skoro vojensky jednoduché a přesné názory. To odrazovalo mnohé od vstupu do jejich

³⁹ Feierabend, Ladislav, Soumrak československé demokracie, Rozmluvy 1986, str.-59

Kural Václav, Vlastenci proti okupaci, Karolinum Praha 1997, str.11-19

⁴⁰ Kural Václav, Vlastenci proti okupaci, Karolinum Praha 1997, str.29

organizace, ač v zásadě souhlasili s jejím míněním byly tyto vojenské názory příliš vyhraněné.

Už hned na začátku měla armáda jasno s pohraničím, v době, kdy nad tématem sudetských Němců ostatní skupiny diskutovaly, zastávala ON postoj vůči Němcům značně nenávistný a navrhovala jejich okamžité vystěhování, přesněji do 24 hodin od osvobození českého území. Už jen toto tvrzení je značně přehnané a je vidět že vojáci neuvažovali o následcích přesunu menšiny lidí čítající okolo 3 000 000 lidí! Znamenalo by to naprosté vylidnění sudetských území se všemi hospodářskými důsledky. Další pro jiné odbojáře nepřijatelné bylo, že Němci by si mohli s sebou vzít pouhých 30kg zavazadel vyjma cenností a 10 marek na osobu, jejich zbylý majetek, který by tu zanechali, měl sloužit k reparačním účelům, za příkoří českému národu způsobené. ON tudíž sháněla lidi, kteří by při odsunu působili jako hraniční kontrola⁴¹.

V těchto záležitostech se neshodli obzvláště s komunisty, kteří rozlišovali mezi „Němci-nacisty“ a „Němci-slušnými“, aby to nebylo vztahováno jen na národ, rozlišovali mezi německým a nacistickým, ale i u nich došlo později k radikalizaci těchto národotolerantních názorů. Přesto bylo velmi předčasné probírat tuto otázku, protože nebyla zdaleka jistá pozice ČSR u Spojenců, už vůbec nemohla být známa poválečná situace.

Sudetský problém, vzniklý po okupaci odráží jednu důležitou změnu ve smýšlení odboje, odboj se přesunul z téměř čistě politické roviny dále, nejspíše uvědomiv si směřování nacistické agrese, přivzal prvek nacionalismu⁴².

Obrana národa se v odboji řadila k politickému středu. V zásadě se v mnoha věcech shodovala s politickou koncepcí Politického ústředí, které nebylo početné lidsky, ale mělo vlivné členy, někdejší politiky a vyšší úředníky. Grňa, odbojový pracovní, který po nějaký čas spolupracoval s ON, od níž se pak odpojil, viděl PÚ v Praze jako oddělenou civilní složku od vojenské části ON, zato na Moravě ovládali podle něj vojáci vojenský i civilní odboj, to znamená, že obě složky spadaly pod vojenské velení⁴³.

V poválečné době se počítalo se vznikem období nápravy, jakéhosi vakua bez politických stran, během něhož by se vytvořily základy nového státu. První možností poválečné formy vlády byla vláda sestavená z odbojářů postavená prezidentem Benešem, z odborníků odbojových organizací se by bylo vybralo Prozatímní národní shromáždění, orgán zákonodárný, ten by dal ústavu, na jejím základě budou pak vypsané svobodné volby. Vojáci, kteří chtěli sestavit vládu z odbojářů, jenže v odboji viděli hlavně sebe, čímž jim nejspíše „vláda“ splývala s „armádou“⁴⁴.

Proto se asi uvažovalo také o polovojenské „diktatuře“ s úkolem chránit republiku proti všem prvorepublikovým stranám a politikům, zprava i zleva, koncepce této „diktatury“ nebyla však nikterak vyhraněná. Měla zpretrhat politickou linii první republiky a chránit novou republiku proti politikaření, jiných ji oslabujících poměrů. Uvažovalo se o zestátnění přírodního bohatství, klíčového průmyslu a pozemkových

⁴¹ Grňa Josef, Sedm roků na domácí frontě, Blok Brno 1968, str. 31

⁴² Kural Václav, Vlastenci proti okupaci, Karolinum Praha 1997, str.36

⁴³ Grňa Josef, Sedm roků na domácí frontě, Blok Brno 1968, str. 31

⁴⁴ Grňa Josef, Sedm roků na domácí frontě, Blok Brno 1968, str. 33

reformách. Myšlenka takové formy vlády měla veliký úspěch mezi širokou vrstvou obyvatelstva. Od diktatury mělo být upuštěno po sestavení ústavy (bez stranických vlivů, dle nejširších potřeb národa- což je myšlenka značně idealistická) a po učinění nejnutnějších správních a již zmíněných hospodářských reforem, v nichž také neměla ON příliš jasno, hlavně zbavit se kariérních politiků, proto byly na začátku složité vztahy s PU, odbojem agrárníků a jiných bývalých stran to bylo ještě těžší.

Do nového státu s novým uspořádáním se uvažovalo i o nové armádě, na rozdíl od té prvorepublikové armády nepolitické, tahle chtěla být politická, opět ne stranicky, nýbrž chtěla představovat politickou vůli většiny národa. Byly tím sledovány snahy o položení ideových základů armády, není pochyb, že vojáci tyto myšlenky mysleli upřímně, ale v otázkách uspořádání státu-mluvíme-li o diktatuře a političnosti armády, doložili nám vojáci svou idealistickou politickou naivitu a nevzdělanost. Je nutné vnímat tyto věci spíše jako vyhranění proti poměrům minulým, odrážející jejich nedostatky, ne řešení problémů budoucích.

Z myšlenek o nejlepších řešeních pro celý národ, vyplynula i snaha ON jakožto odbojové organizace sjednotit veškeré politické odbojové složky komunisty nevyjímaje. Obzvláště na Moravě se jí podařilo docílit takových výsledků, poněvadž i komunisté, kteří se v různých fázích války těšili různé oblibě měli v moravské ON své oficiální zastoupení⁴⁵. V Praze byla situace jiná a odboj více roztříštěný, což mělo i jisté výhody, protože byl gestapu méně průhledný.

ON se však shodovala na podpoře prezidenta Beneše s ostatním nacionalistickým (nekomunistickým odbojem), tím pádem souhlasila i s ním jmenovanou vládou, do jejíž složení ON, jakožto při jejím vzniku nejsilnější domácí ilegální organizace dosadila své zástupce, konkrétně gen. Viesta a Ingra⁴⁶.

Armáda tedy měla ihned po vzniku protektorátu dostatek času k přejití na ilegální činnost, zakonspirovat se, roztáhnout své sítě, rozvrhnout své cíle. Po zahájení práce se k ní začaly ve velikém množství přidávat další menší skupinky navzájem propojených přes přátelství či pracovní vztah atd.. Gestapu, ač již dobře zakořeněnému z doby 2. republiky dalo poměrně práci se zorientovat, ale když si našlo nitky, stačilo už jen lehce zatahat a celá organizace se zhroutila, ale nebylo se čemu divit, poněvadž tu stál profesionál proti amatérovi, který měl ještě blahé paměti styl odbojové práce proti Rakousku-Uhersku, který se značně lišil od nároků, jež vnesl nacistický režim.

Před začátkem války začali nacisté vyvíjet tlak proti odbojovým skupinám, které by mohly být případným zdrojem nepokojů po jejím vyhlášení, vyvíjen byl tlak na Eliášovu v odboji zainteresovanou vládu, aby odsoudila takovou činnost, zároveň se propracovala SD a gestapo k prvním výraznějším úspěchům, došlo k prvnímu většímu průlomům do domácí fronty.

Pronikli do skupiny tak zvaných „tiskařů“ napojených na ON. Vznikla na usnesení ministerské rady 29. března 1939. Vedl ji vedoucí tiskového odboru předsednictva

⁴⁵ Grňa Josef, Sedm roků na domácí frontě, Blok Brno 1968, str. 33,
Veselý-Štainer, Karel, Cestou národního odboje, Sfinx Praha 1947, str. 31

⁴⁶ Feierabend, Ladislav, Soumrak československé demokracie,
Rozmluvy 1986, str.66
Kural Václav, Vlastenci proti okupaci, Karolinum Praha 1997, str. 70-71
Český antifašismus a odboj, Naše vojsko Praha 1988, str. 71

vlády, ministerský rada dr.Zdeněk Schmoranz (odtud také Schmoranzova skupina), skládala se z bývalých zpravodajských důstojníků a předních pracovníků ČTK, ale i naprostých laiků v oboru zpravodajství. Její členové byli přiřazeni k okrasným úřadům sloužili jako tiskoví referenti. Ve dnech 7.⁴⁷(8.⁴⁸)-15. července podstoupili kurz pro tiskové referenty, vedl jej dr. Osvald Svoboda a major Josef Vais, přednášeli o metodách ilegální práce a dalších úkolech tiskových referentů, kteří kromě běžných úkolů měli provozovat vojenskou špionáž. V závěru školení dostali účastníci kurzu každý svou šifru: ústředí mělo A, Čechy B-1 až B-22 a Morava C-1 až C-16.

Na informování o Schmoranzově se podílel i dvojitý agent A-54, který spolupracoval právě s ON, dokázal však obratně utajit své spojky, k A-54 se dostaneme až později. Dvacátého pátého srpna zakročilo tedy gestapo proti špatně zabezpečené skupině. Při prohlídkách tiskového odboru byl nalezen závažný zpravodajský materiál, o dislokacích Wehrmachtu atd. dokonce i plány útoku na Polsko (25.8.!). Přední představitele Schmoranze, Svobodu i Vaise odsoudil soud k trestu smrti, zbylí obžalovaní spolupracovníci dostali 215 let vězení v úhrnném trestu, 17 z nich zemřelo v koncentračních táborech což je dohromady 20 lidí⁴⁹, druhou možností je 25 lidí.⁵⁰

Od doby této perzekuce se dostávalo gestapu stále více informací o domácím odboji, který se zatím ještě snažil neohroženě plnit předsevzané úkoly. Spolupráce s veřejností byla zřejmá po úspěšných pokusech bojkotu, jak protektorátního tisku, tak i veřejné dopravy. Konaly se veřejné akce, na nichž se demonstrovala síla národního ducha Čechů. Významný v tomto ohledu byl převoz ostatků K.H. Máchy⁵¹. K těmto veřejným protestům se lidé sdružovali při všech příležitostech i křesťanských poutích jako 13. srpna na svatém Vavřínečku u Domažlic, kde se sešlo 110 000 občanů.⁵²

Vrchol, pád a sjednocení

Vše postupně směřovalo k 21. výročí vzniku republiky 28. října. V tom se v celém odboji vedly spory, Obrana národa zastávala názor klidného prožití dne ve svátečním oblečení, poněvadž věděla, že by to mohlo ohrozit její legální činnost. Už večer před státním svátkem se byly pokládány věnce před sochu sv. Václava na Václavském náměstí, onoho dne se v odpoledních hodinách začali shromažďovat lidé v poklidné shromáždění. Němci se nakonec jali demonstraci rozehnat, z údajných obav o průběh celé akce, protože zachytili několik komunistických letáků, které vyzývaly k aktivnímu odporu a stávkám. Bylo zabito 35 lidí, nejznámější z nich byl Jan Opletal, který tu byl smrtelně postřelen, a jehož pohřeb dal později nacistům záminku, již nacisté potřebovali ke zpřísnění režimu⁵³.

Tím jsem se dostal k nejdůležitějšímu následku 28. října, kdy po zakázaném shromáždění na pohřbu J. Opletala 15. listopadu odpověděli Němci 17. listopadu

⁴⁷ Fárek František, Stopy mizí v archivu..., Vyšehrad Praha 1975 str. 212

⁴⁸ Český antifašismus a odboj, Naše vojsko Praha 1988, str. 418

⁴⁹ Fárek František, Stopy mizí v archivu..., Vyšehrad Praha 1975 str. 211-212

⁵⁰ Český antifašismus a odboj, Naše vojsko Praha 1988, str. 417-418

⁵¹ Kural Václav, Vlastenci proti okupaci, Karolinum Praha 1997, str. 40-41

⁵² Český antifašismus a odboj, Naše vojsko Praha 1988, str. 485

⁵³ Feierabend Ladislav, Soumrak československé demokracie, Rozmluvy Londýn 1988 str.66-67

uzavřením zejména vysokých škol a pozatýkáním studentů, které poslali do koncentračních táborů. Následovaly rozsáhlé zatýkácké akce v celém podzemí, zasažena byla celá tak zvaná první garnitura, přibližně během zimy a začátku jara 1939/1940. Nejvíce byla zasažena ON, na Moravě v posledních listopadových dnech a během prosince byla moravská ON rozprášena do základu.⁵⁴

Tyto perzekuce daly vzniknout novému vedení, druhé garnituře, která byla již poučená z chyb předchůdců, stala se radikálnější a pochopila nutnost jednoty. Toto vedení se skládalo už z mladších a nižších důstojníků, mezi nimiž se proslavil hlavně pplk. Josef Balabán, jako velitel zpravodajské části, byl členem slavné skupiny „Tří králů“, ještě s J. Mašínem a V. Morávkem, kteří se sice podřizovali ON, avšak jejich postavení bylo do značné míry nezávislé a tvořili téměř vlastní samostatnou skupinu.

Balabán se stal zástupcem ON při vyjednání o sjednocení odboje a tak již od konce roku 1939 se setkáváme s Ústředním vedením odboje domácího-ÚVODem původně novým názvem PÚ, kteréžto jako politická autorita chtělo aby se po něm sjednotil nekomunistický* odboj, což se, jak už víme, nemohlo líbit vojákům, odpůrcům starého stranictví. Na přelomu dubna a května roku 1940 dostal tento název nový význam, stal se totiž názvem rovnocenně sloučených odbojových organizací: ON, PVVZ a PÚ.

ÚVOD nesjednocoval odboj v jednu organizaci, ponechával jim volnost v konání, ale zároveň je koordinoval. Spodivem jeho nejrozsáhlejší složkou se stal bývalý outsider PVVZ, který měl největší slovo při sestavování programu ÚVODu- „Za Svobodu“, v němž se projevil levicový smýšlení PVVZ. Při sestavování programu narazili vojáci s problémem „diktatury“ v poválečné ČSR a úplně se tohoto řešení vzdali. Ačkoli tedy byly ON a PVVZ co do velikosti významnější než PÚ, tak zastávalo PÚ vůči nim zvláštní pozici, neboť dr.V. Krajina, jenž měl sám o sobě i v PÚ zvláštní postavení, byl jedinou radiovou spojkou se zahraničím - tedy jedině on referoval o dění doma, politické situaci a žádostech odboje, proto se občas dostal do střetu s vojáky, jelikož jeho zprávy do zahraničí se jim nezdály objektivní atd.⁵⁵

Propojení odboje přes ÚVOD trvalo přibližně rok a půl (duben 1940 až podzim 1941), během té doby se ve vedení ON vystřídali gen. Bílý a gen. Homola, odboj mezitím rozpracoval svou zpravodajskou, propagační a sabotážní činnost, sjednotil zbytky rozbitých organizací. Tehdy se proslavila skupina „Tří králů“ svými sabotážními činy, ale také kontaktem na A-54, k jehož historii bych rád něco řekl.

Paul Thümmel figuroval na seznamech čs. bezpečnostní služby ještě před rokem 1938, byl vyšším důstojníkem Abwehru, dvojitý agent. Těžko říct, co jej vedlo k spolupráci s Čechy, jelikož riziko, které podstupoval bylo velmi vysoké, přitom finanční ohodnocení měl nejspíš dostatečné, přesto se peníze uvádí jako příčina jeho spolupráce s odbojem. Po okupaci spolupracoval s českým odbojem přes Morávka. Informace, které poskytoval měly veliký význam, jak pro oboj, tak pro zahraničí. Týkaly se operace

⁵⁴ Grňa Josef, Sedm roků na domácí frontě, Blok Brno 1968 str. 56-59

Koutek Jaroslav, A národ se bránil, ČSPB Praha 1987 str. 47

* Nekomunistický, poněvadž tehdejší averze k SSSR a komunistům po útoku na Polsko a příměří s Německem hýbala celým odbojem.

⁵⁵ Koura Petr, Podplukovník Josef Balabán, Rybka publishers Praha 2003 str. 84-87

Kural Václav, Vlastenci proti okupaci, Karolinum Praha 1997, str.117-118

Seeloewe=Lvoun-invaze, operací na Balkáně, pro odboj bylo důležité, kdo co vypověděl během výslechů. Zároveň však pracoval pro Abwehr v plném nasazení a užíval svých znalostí českého odboje.⁵⁶ Když se prokázalo jeho propojení s českým odbojem, tak nebyl zatčen, protože se uhájil jako volavka Abwehru. Gestapo jej nakonec dobrou hrou dostalo do kouta a agent A-54 byl popraven.

ÚVOD zatím, přes veškerou nelibost již SSSR a komunisté požívali, začal s nimi rozšiřovat své styky, bylo totiž jasné, že dříve či později bude muset Sovětský svaz do války vstoupit, proto začal Balabán za ON navazovat kontakty na sovětském zastupitelství, za pomoci svého přítele z „politického“ kroužku -J. Jedličky, který již jistou dobu spolupracoval s NKVD, na ambasádě byl Balabán ve styku s člověkem vystupujícím pod jménem Leonid Mochov, zvaným též „Rudolf“, či s vícevyslancem Jakovlevem⁵⁷.

S rozšířením kontaktů do zahraničí se postupně také rozšiřovala síť informátorů, jejichž struktura již nebyla tak pevná jako za první garnitury, byla tím lépe zakonspirovaná. Lví podíl na zpravodajství měl právě Mašín – Balabán - Morávek, kteří měli spolupracovníky mezi vyššími úředníky, třeba policejní rada Jaroš, který byl za spolupráci s nimi také popraven⁵⁸. Bohužel od roku 1940 se začíná odboj potýkat s nedostatkem lidí, protože Češi si uvědomili, jak mocným nepřítelem nacisté jsou a už nebyli odbjářům takovou oporou jako v době předchozí, dílem kvůli poklesu nálady po dobytí Francie (ten ale vystřídal pat v bitvě o Británii, který působil kladně na morálku národa). Zůstavší odbojáři byli tedy tvrdým jádrem, které bylo odhodlané pokračovat až do konce, o nich se pak Heydrich vyjadřoval jako o elitě. Mezi zatčenými byli hlavně vyšší důstojníci, kteří se těžko nahrazovali, jelikož bylo málo organizačně schopných lidí.

Gestapo se k ÚVODu dostávalo postupně přes zatčené členy PÚ (A. Pešla a V. Holého-září 1940), u kterých brzy skončilo, poněvadž byli dobře zakonspirovaní a nic neprozradili. Bohužel se do skupiny „Všeobecné národní hnutí“ dostal konfident gestapa A.Nerad, jenž získal důvěru kpt. J.Svatoše, přes něj se téměř náhodou seznámil s plk.J. Churavým, členem PVVZ, fungujícím jako spojka v ÚVODu právě mezi PVVZ a ON, zároveň měl úzký styk se „třemi králi“. Nejdříve lidé z PVVZ pak i ostatní členové ÚVODu se dostali do zorného pole gestapa, neuvědomovali si nebezpečí, jež hrozilo, když je někdo sledoval. Byla to přehnaná odvaha druhé garnitury, nikdo z nich se z cti nebo i hrdosti opustit svou práci, to se stalo osudným. Gestapo čekalo a snažilo se nechat naběhnout co nejvíce odbojářů. Jistou roli obzvláště v oslabování skupiny „Tři králové“ sehrál i A-54, nejen to nasměroval gestapo na stopu V.Krajiny, tudíž na dosah radiotelegrafického spojení se zahraničím! Nakonec gestapo zatklo několik členů Krajinoва radiotelegrafického týmu a vysílač SPARTA I přestal (8.července) vysílat. Vznikl vysílač SPARTA II, pod vedením vedením „Tři králů“ (29. března), neboť vojáci se chtěli vymanit z Krajinoва monopolu na zpravodajství.

Gestapo tedy postupně přišlo na všechny nevyšší činitele ÚVODu, došlo i na dva ze „tří králů“ 22. dubna 1941 byl zatčen J.Balabán a 19. května 1941 byl zatčen a postřelen J.Mašín, jeho kolega Morávek však unikl. Echo, ze kterého domu Mašín a

⁵⁶ Kural Václav, Vlastenci proti okupaci, Karolinum Praha 1997, str. 92-91

⁵⁷ Koura Petr, Podplukovník Josef Balabán, Rybka publishers Praha 2003 str.138, 142

Kural Václav, Vlastenci proti okupaci, Karolinum Praha 1997, str. 77-87

⁵⁸ Koura Petr, Podplukovník Josef Balabán, Rybka publishers Praha 2003 str.80-81

Morávek vysílali dal A-54, na tom místě byl právě Mašín 13. května zadržen⁵⁹. V říjnu téhož roku zatkl gestapo J.Churavého spojku ON a PVVZ 9.října.

Nejvýraznější éru ÚVODu ukončil nástup zastupujícího říšského protektora Heydricha, jenž se pokoušel razantním způsobem vyřešit, nebo alespoň připravit k vyřešení, českou otázku. Stanné soudy, které vyhlásil v den svého nástupu 28.9. 1941, splnily svou funkci v potlačení vzdoru. U takových soudů existovaly jen tři druhy rozsudku - smrt, omilostnění, deportace do koncentračního tábora. Během října a listopadu, období největší aktivity, asi odsoudily na smrt 486 osob, 2242 k deportaci, něco přes sto lidí osvobodily, později bylo dodatečně zastřeleno ještě 33 osob. Proti rozsudku nebylo odvolání. Za platnosti stanného práva byli dopadeny špičky odboje, gen. J.Bílý, H. Vojta, Homola a další. V tentýž den, kdy vyhlásil Heydrich stanné právo nechal, zatknout ministerského předsedu Eliáše, ten úzce spolupracoval s ON. Eliáš byl sice odsouzen k smrti, ale byl ponechán jako rukojmí. Činnost soudů byla ukončena 20.1.1942. během té doby bylo zatčeno 4-5 tisíc lidí. Potvrzení kvality Heydrichovy práce je v přibližných číslech poklesu sabotáží .

Poslední výraznou osobností ON i ÚVODu zůstal škt. Morávek, jenž ještě stále styk A-54, snažil se pomocí svého vysílače SPARTA 2 udržovat kontakt s Londýnem. Uprchl několikrát gestapu, bohužel podobně jako jeho bývalému spolupracovníkovi Mašínovi se stal A-54 osudným. Gestapo zatkl spojku s Thümmelem V. Řeháka, který se měl tentýž den setkat s Morávkem, Řehák povolil a gestapo téhož dne dorazilo na ono místo, kde se strhla přestřelka, při níž se Morávek zastřelil⁶⁰.

Až nyní bylo zakročeno proti odbojové skupině pod ON, Obec sokolská v odboji, jejíž řady byly již značně rozrostlé, když se pak znovu stmelila pod vedením Ladislava Vaňka s krycím jménem Jindra, které dalo pojmenování celé skupině, stala se významnou základnou pro výsadkáře, kteří začali přicházet v první vlně během roku 1941.

1942

Abychom osvětlili události první půlky roku 1942, musíme odbočit do zahraničí, kde viděl Beneš i plk. Moravec potřebu posílit domácí frontu, proto začali vyjednávat s Special operation executive-SOE, britskou organizací , která podporovala zahraniční ilegální činnost a cvičila výsadkáře, ti pak mohli plnit různé úkoly jim zadané.Čeští výsadkáři byli vybíráni z českých jednotek v Británii, důležitý byl jejich dobrovolný souhlas, oddanost vlasti, odvaha prokázaná v již předešlých bojích a jiné kvality dobrého vojáka. Probíhala cvičení v sabotážích, pracích s výbušninami a vysílačkou. Výsadky samotné byly ztíženy navigačními chybami (muselo se létat v noci), nedostatkem letadel s dlouhým doletem, pak také situací v protektorátu, kde byli výsadkáři pod neustálým psychickým tlakem, což vedlo k mnohým chybám, kterých se dopustili. Výsadky seskakovaly s rozličnými úkoly, měly buď podpořit odboj, dodat díly do radiostanic, navigační vysílače pro spojenecké letce..., nebo měly vlastní zpravodajské či jiné úkoly.

⁵⁹Němeček Jan, Mašínové-Zpráva o dvou generacích, Praha 1998 str. 133-150

Koura Petr, Podplukovník Josef Balabán, Rybka publishers Praha 2003 str. 176-177

⁶⁰ Němeček Jan, Mašínové-Zpráva o dvou generacích, Praha 1998 str.133-150

Moravec i Beneš postupně spěli k rozhodnutí, které se stalo jedním z nejvíce sporných témat odboje. Rozhodli se vyslat skupinu úkolem provést atentát na blíže nespécifikovanou významnou osobu protektorátu, v podstatě její výběr dlel na vykonavatelích, ale nejpravděpodobnější se jeví E. Moravec - ministr propagandy nebo zastupující říšský protektor Heydrich. Byli vysláni rt. J. Gabčík a rt. J. Kubiš pod krycím jménem ANTHROPOID.

Mezitím však situace v Čechách nevypadala dobře, gestapo likvidovalo odboj a brzy zbyl z bývalého vedení ÚVODu jen doc. V. Krajina. Rozpad domácí fronty byl nejspíš jedním faktorem při rozhodování Beneše a Moravce zda ANTHROPOID vyslat. Domácí odboj, když už byl Gabčík i Kubiš v protektorátu (byli vysazeni 29. prosince 1941 se skupinami SILVER A a SILVER B), odtušil jejich úkol a jal se protestovat proti němu, neboť věděl, jaké následky může atentát přinést a snažil se tomu zabránit, jak samotnou apelací na výsadkáře, tak zprávami do zahraničí. Jeho žádostem nebylo vyhověno. Dne 27. května byl tedy spáchán úspěšný atentát na R. Heydricha, na který Němci zareagovali mimořádnými opatřeními, právě atentát a události následující už jednou provždy zajistily samostatnost českého národa v poválečné době.

Po atentátu spustili Němci vyšetřování, den nato (28. května) začaly opět fungovat stanné soudy. Bylo dáno ve známost, že kdo ukrýval ilegalistu, zatajil nějakou informaci nebo jiným způsobem napomáhal „zločincům“, bude s celou svou rodinou popraven. Gestapo dlouho nemohlo sehnat jakékoli informace o atentátnících, ti se ukrývali ještě s dalšími výsadkáři v kostele sv. Cyrila a Metoděje v Resslově ulici v Praze. Nakonec však povolily nervy parašutistovi rtm. Čurdovi ze skupiny OUT DISTANCE, který se ukrýval u rodiny v jižních Čechách, rodina jej přesvědčila. Čurda přivedl gestapo na organizaci JINDRA, přes níž se gestapo dozvědělo, kde se výsadkáři skrývali. Výsadkáři z kostela byli pobiti nebo spáchali sebevraždu. Stanné právo trvalo až do 3. července, nacisté popravili všechny v předchozí době zadržené odbojáře tedy i Eliáše, Mašína, Churavého atd.. Byly srovnány se zemí obce Lidice a Ležáky, s německou precizností si počkali i na ty, kteří byli na noční směně. Kolaborant Čurda přijal svůj jidášský peníz z odměny 20 miliónů říšských marek, tedy 5 miliónů, a odstěhoval se do jižních Čech, kde si udělal živnost jako volavka na výsadkáře i odbojáře.

Druhé stanné právo odklidilo odboj na vesnice a do lesů, odboj se stal více partyzánským, přesto se gestapu dařilo ho poměrně dobře rozkrývat přes sítě volavek a sledování. Odboj nyní ztratil většinu své dřívější síly, již bude sbírat až do konce války.

Závěr

Odpor vojenského odboje proti okupantům byl založen na silné tradici armády, obzvláště na legionářích. Dal prorazit novým důstojníkům a možnost osvědčit se. V prvních měsících odboje byl vůdčí silou, která dávala naději ostatním. Vojáci dostali své cti, dovedli se postavit přesile.

Stáli ale proti přesile, o jejíž skutečné moci neměli ani ponětí, nebyli připraveni, udělali mnoho chyb, jichž se mohli vyvarovat, posloužili alespoň jako odstrašující příklad ostatním. Chtěli lepší stát, dát mu nový základ zřít se starých, podle nich nevyhovujících poměrů první republiky. Neúspěšně, jejich snahy však zmařili jiní.

Z dnešního konečně osvobozeného pohledu vědy historické se až v posledních patnácti letech podařilo odkrýt pravý význam odboje nekomunistického a oprostít jej od cenzury rolníků a dělníků. Projevila se síla nekomunistického odboje, která se ukázala mnohem větší, než byla před rokem 1989 propagována.

Chovejme tedy úctu k těm, kteří položili život za naši dnešní svobodu a budme na ně hrdí!

Seznam použitých zkratk

arm.gen.	Armádní generál
brig.gen.	Brigádní generál
ČSR	Československá republika
gen.	Generál
gestapo	Geheime Staatspolizei- tajná státní policie
gšt.	Štábní generál
mjr.	Major
ON	Obrana národa
plk.	Plukovník
pplk.	Podplukovník
PÚ	Politické ústředí
PVVZ	Petiční výbor věrni zůstaneme
RA	Rudá armáda
rt.	Rotný
rtm.	Rotmistr
SA	Sturmabteilungen
SD	Sicherheitdienst
SOE	Special operation executive- britská organizace podporující odboj
SOS	Stráž obrany státu
SS	Schutzstaffeln
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
ÚVOD	Ústřední vedení odboje domácího
A-54	Paul Thümmel

Použitá literatura

- Beneš Josef, Život v odboji, Votobia Olomouc 1999
Brandes, Detlef, Češi pod německým protektorátem: Okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945, Libri Praha 2002
Čejka Eduard, československý odboj na Západe, Naše Vojsko Praha 1988
Český antifašismus a odboj, Naše vojsko Praha 1988
Drábek, Jan – Po uši v protektorátu, Euromediagroup Praha 2001
Fárek František, Stopy mizí v archivu..., Vyšehrad Praha 1975
Feierabend Ladislav, Soumrak československé demokracie, Rozmluvy Londýn 1988
Fidler Jiří, Atentát 1942, Brno 2002
Grňa Josef, Sedm roků na domácí frontě, Blok Brno 1968
Hyndrák Václav, ČSA v roce 1938, Naše vojsko Praha 1968
Kalousek Miroslav, Vládní vojsko 1939-1945, Libri Praha 2002
Koura Petr, Podplukovník Josef Balabán, Rybka publishers Praha 2003
Koutek Jaroslav, A národ se bránil, ČSPB Praha 1987
Kural Václav, Vlastenci proti okupaci, Karolinum Praha 1997
Macdonald Callum, Úder z Londýna, Praha 1995
Mastný, Vojtěch – Protektorát a osud českého odboje, Praha 2003
Němeček Jan, Mašínové-Zpráva o dvou generacích, Akcent Praha 1998
Odboj a Revoluce, Naše vojsko Praha 1965
Pasák Tomáš, JUDr. Emil Hácha (1938-1945), Horizont Praha 1997
Pernes Jiří, Až na dno zrady: Emanuel Moravec, Themis Praha 1997
Stehlík Eduard, Lach Ivan, Vlast a Čest byly jim dražší nežli život, Arpa Dvůr Králové n. Labem 2002
Tomášek Dušan, Kvaček Robert, Obžalována je vláda, Themis Praha 1999
V Boj, edice ilegálního časopisu, VHÚ Praha 1993
Veselý-Štainer Karel, Cestou národního odboje, Sfinx Praha 1947

Konzultace:

- Klika Jaromír, prosinec 2004
Bobek František, listopad 2004
Plocek Karel, listopad-prosinec 2005
Stehlík Eduard, listopad 2004